

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Мартинчук І.В., к. е. н.

Плотнікова М.Ф., к. е. н., доцент

Ващенко М.Ю., студентка

Житомирський національний агроекологічний університет

Висвітлено пріоритетні напрями розвитку сільських територій через механізм публічного управління, органічного виробництва, пермакультурного дизайну, безвідходно життєдіяльності, використання джерел відновлюваної енергії, організації обслуговуючих кооперативів, споживчих спілок та поширення практики ноосферної освіти та виховання. Запропоновано механізми підвищення ефективності діяльності об'єднаних територіальних громад.

Постановка проблеми. Сільські території є невід'ємною частиною будь-якої країни. Їх розвиток значною мірою зумовлює наявність ресурсного забезпечення іншої частини країни та її здатність до відтворювальних процесів. Ефективність аграрного виробництва та несільськогосподарських видів діяльності на сільських територіях визначають їх стійкий розвиток у сфері економіки, зайнятості, спроможності забезпечувати здоров'я нації та екологічну складову країни. Політика забезпечення відтворення природно-ресурсного потенціалу, зокрема раціональне використання землі та води, сприяння біорізноманіттю є основою продуктивності територій без додаткового залучення фінансування бюджетів всіх рівнів. Одним з механізмів підвищення рівня та якості життя мешканців, а також їх добробуту є популяризація мережі закладів зеленого сільського туризму.

Метою дослідження є активізація механізмів розвитку сільських територій через практику зеленого туризму.

Методика дослідження. В основі дослідження є системно-синергетичні підходи до вивчення складних неформалізованих систем. Базовими методами дослідження обрано системний підхід, методи аналізу та синтезу, логічного узагальнення.

Результати дослідження. Низка структурно-секторальних проблем розвитку вітчизняного суспільного сектору обумовлена глобалізацією суспільного простору та відсутністю системного підходу в управлінні своїм наслідком мали погіршення здоров'я нації, зниження біорізноманіття та стійкості екосистем, в тому числі за рахунок необґрунтованому розподілу вигод між різними країнами та верствами населення.

Альтернативою сучасному стану справ є збалансований підхід у ресурсокористуванні та гармонізація відносин людини та природи, зниження екологічного сліду та проведення низки заходів, спрямованих на підвищення стійкості суспільних систем до зміни клімату, підвищення рівня продовольчої та економічної безпеки в країні як на локальному, регіональному, так і на загальнодержавному рівні. Одними з визначальних підходів в цьому напрямі є розвиток сільських територій через механізм публічного управління, органічного виробництва, пермакультурного дизайну, безвідходно життєдіяльності, використання джерел відновлюваної енергії, організації обслуговуючих кооперативів, споживчих спілок та поширення практики ноосферної освіти та виховання. Привабливість таких підходів з позиції євро інтеграційного вибору України, узгодженості вітчизняної секторальної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу є базисом для підвищення рівня зайнятості, доступності та якості продовольства та його конкурентоспроможності на світовому й, зокрема, європейському ринку.

Гармонізація відносин людини та природи, дбайливо відповідальне ставлення до власного життя та навколишнього простору є безумовною основою подальшого розвитку суспільства [1–2]. Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) визначено, що саме «зелена економіка» є механізмом протидії фінансовим, продовольчим, економічним та кліматичним кризам [3]. Тому саме збалансоване сільське господарство, управління відходами, екологічне будівництво, використання відновлюваної енергії, органічне виробництво, пермакультурний дизайн, ноосферна освіта та виховання є складовими елементами локальної економіки, спроможної підвищити її стійкість. Розширення ареалу традиційних промислів та ремесел, підвищити рівень біологічного різноманіття видів на території, відновити земельні, водні та лісові ресурси покликані чисельні програми зеленого туризму, зокрема через практику волонтерства.

Брак людських ресурсів, в першу чергу, старіння населення на сільських територіях спонукає до пошуку альтернативних підходів до вирішення соціальних завдань. Реалізація ідеї «Родова садиба», основним завданням якої є «надати законодавче право кожному громадянину України, при бажанні, отримати 1 га землі для облаштування родової садиби, безоплатно, в довічне користування, без права продажу, з правом передачі лише в спадок» (проект Закону України «Про родові садиби та родові поселення»). Достатній рівень забезпеченості земельними ресурсами, головним чином, за рахунок населених пунктів на сільських територіях, що не зняті з мапи, наявності бажаючих громадян України – переважно мешканців міст та діючої законодавчої бази дозволили розпочати цей рух на теренах країни. Наразі в державі діє близько 100 населених пунктів на принципах «Родова садиба». Наявність фонду земель відповідного призначення, прозорого механізму отримання земельної ділянки за рахунок прийняття зазначеного законопроекту дозволить їх (населених пунктів нового типу) подальший розвиток та збільшення зайнятості населення на 100 тис. осіб, доходи державного бюджету – на суму 2,3 млрд грн. та доходів 300 тисячі сімей – на 6 млрд грн. щорічно (в разі відродження 600 населених пунктів знятих з мапи України та 600 населених пунктів, чисельність жилих садиб в яких налічує від 1 до 10). За оцінками фахівців ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН та Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 2013 р. мешканцями нових поселень, як правило, є молодь, середній вік якої 35 ± 5 років, що має вищу освіту та інвестиції у населений пункт у сумі 300 тис грн. в розрахунку на 1 га площі протягом 10 років [4–5]. Проведена ВГО «Народний рух захисту Землі» інформаційно-роз'яснювальна робота дозволила напрацювати механізми співпраці та державно-приватного партнерства та практику публічного управління в громадах.

Розвиток процесів децентралізації засвідчив перспективний характер діяльності громадських організацій як каталізаторів суспільних змін на території. Розвиток стійких природо доцільних форм організації бізнесу дозволяє не лише сприяти місцевому самоврядуванню, але й підвищувати рівень доходів населення за рахунок грантових програм та інноваційних технологій життєдіяльності та господарювання. Так,

переважаючи серед мешканців родових поселень технології екологічного енергоефективного будівництва, безвідходної життєдіяльності, використання відновлюваних джерел енергії, переважно гужового транспорту (його економічність та екологічність порівняно з іншими видами транспорту на відстані до 3 км доведена часом [6]), пермакультурного дизайну та органічного виробництва, зеленого туризму та ноосферного виховання дозволяє бути не лише екологічно орієнтованими, але й економічно ефективними за рахунок зменшення витрат праці та коштів на виробництво та життєдіяльність, підвищувати рівень здоров'я та свідомості, поліпшувати демографічну ситуацію. Обраний як пріоритетний сталий збалансований багатofункціональний розвиток територій з переважанням екологічної та соціальної складової формує засади модельного патисипативного підходу та інклюзивного розвитку об'єднаних територіальних громад, де знаходяться родові поселення. Подальше впровадження розроблених механізмів на мікро- та макrorівні дозволить посилити геруляторні функції місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Так, принцип розумної достатності у сфері виробництва (матеріальне виробництво на рівні необхідному та достатньому для постійного духовного зростання) є базисом, що на якісному новому рівні формує суспільство майбутнього. Оцінка показників розвитку сільських територіях охоплює такі групи: як ефективність (характеризує сфери виробництва та життєдіяльності), екологічність (характеризує стан середовища), соціальні аспекти (оцінка розвитку соціуму та параметрів досягнення ним благополуччя). Наразі особливої актуальності набувають несільськогосподарські види діяльності на сільських територіях. Екологізація суспільного сектору вимагає підвищення рівня відповідальності учасників відносин щодо прийнятих управлінських рішень, повернення до традиційних (природодоцільних) підходів господарювання дозволяє активувати малі та середні форми підприємницької діяльності.

Одним з інструментів зменшення впливу на довкілля та відродження аціональної історико-культурної спадщини є розвиток туристичного бізнесу, що посилює привабливість та екологічний імідж територій. Як публічний сектор економіки зелений туризм впливає на свідомість населення і є приладом сталого способу споживання ресурсів. Особливим видом сільського зеленого туризму є волонтерство, в тому числі спрямоване на реалізацію екологічних проєктів. Різноманіття запитів послуг дозволяє оптимізувати обсяги спожито енергії, води, утворених відходів. Зокрема, відпочинок у наметах або простонеба для невибагливих або навпаки насичених за враженнями клієнтів дозволяє розкрити нові аспекти відпочинку на природі, тоді як капітальні інвестиції на так види діяльності можуть бути відсутніми (намет гості беруть із собою) бо мінімальними (відпочинок організовується з матеріалів, отриманих в результаті рубок догляду) тощо.

Важливість організації дозвілля (екскурсії, майстер-класи, фестивалі, доброчинна діяльність, соціальні послуги тощо) є інструментами отримання позитивних відгуків, розширення мережі партнерів та посилення співпраці з громадою. Так, Несолонською територіальною громадою силами волонтерів було організовано роздільне сміттєзбирання, де головними реалізаторами виступили школярі, а також забезпечено прибирання місць поховання. Позитивний діалог як з клієнтами, так і з громадою перетворює їх на односторонців, що формує множинний соціальний капітал території.

Цільова орієнтація оператора туристичних послуг посилює його конкурентоспроможність та посилює здатність реалізувати свою місію (рис.). Виграшною є стратегія вибору соціальних проєктів та екологічно свідомих виборів. Зокрема, цілі мають бути кількісно та якісно вимірними, чітко сформульованими та однозначними за часом реалізації, прозорими та зрозумілими з позиції однозначності їх трактування і такими, що дозволяє їх реалізувати з мінімальним набором ресурсів. Бонусні заохочення за їх підтримку гостями можуть носити як формалізовано матеріально-фінансову форму чи індикативно-заохочувальну (переважно морально-етичний вплив).

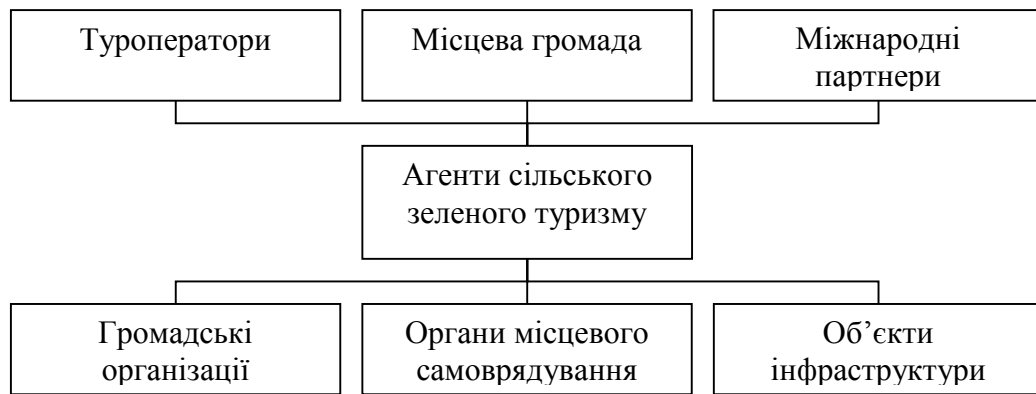

Рис. Партнери та агенти учасників сільського зеленого туризму
Джерело: власні дослідження.

Відповідь на питання щодо цілі діяльності туроператора, механізмів їх досягнення, визначення відповідальної сторони, ресурсного та часового забезпечення робить зрозумілим можливість їх досягнення та сприяє більш об'єктивній оцінці терміну окупності інвестицій. Періодичний моніторинг цілей та результативності їх досягнення дозволяє і власникам, і клієнтам, і співробітникам більш чітко розуміти системність діяльності та реалізовувати партнерський підхід, гнучко реагувати на необхідні зміни та уникати втрат. Реалізація природоохоронних заходів дозволяє виконувати освітньо-виховну функцію, зокрема, щодо дітей та молоді. Реалізація практики садіння дерев на свідо́му повітрі, дозволяє зміцнити здоров'я через реалізацію практики закалювання. Природні матеріали та компоненти, що при цьому використовуються легко утилізуються через механізми утворення перегною, зокрема, завдяки теплим грядками Розума, примножуючи родючий шар ґрунту. Важливість усвідомлення кожним учасником заходу своєї значущості підвищує рівень самооцінки та відповідальності особи, а також сприяє поліпшенню екологічної ситуації (екологічні проекти в ресторанах Данії довели підвищення вмотивованості працівників до зниження витрат електроенергії до 25 %). Формування екологічних традицій громади дозволяє формувати її позитивний імідж в регіоні та за його межами.

Базовими елементами підвищення екологічно її свідомості під час практики зеленого сільського туризму є наступні:

- 1) ознайомлення присутніх з екологічним планом дій;
- 2) заклик до ініціювання власних пропозицій та ініціатив екологічного характеру;
- 3) організація «скриньки ідей»;
- 4) організація роботи консультанта для вирішення екологічних завдань;
- 5) ведення екологічного щоденника, в тому числі з питань споживання енергії, води та інших ресурсів, утилізації відходів, проведених заходів та періодичне інформування щодо досягнутих результатів, підкріплення та преміювання за успіхи;
- 6) використання персоналізованого підходу до гостей, організаторів заходів, органів місцевого самоврядування, державного управління, громадськості, ЗМІ;
- 7) проведення змагань серед гостей, організаторів, громад тощо;
- 8) інформаційно-роз'яснювальна робота щодо необхідності таких дій та заходів, результати та передовий досвід учасників з інших регіонів та країн;
- 9) розробка екологічного календаря та його розміщення у більш часто відвідуваних місцях.

Висновки. Реалізація інклюзивного підходу в управлінні агентами зеленого туризму формує позитивний стійкий імідж територіальних структур. Постійний моніторинг та інформаційно-роз'яснювальна робота дозволяють забезпечити стійку мотивацію до екологізації суспільства та посилення волонтерських рухів у цьому напрямі.

Практична діяльність, спрямована на гармонізацію відносин людини та природи, оздоровлення нації практично демонструє наповнення бюджетів громад. Вказані успіхи вже досягнуто в практичній діяльності родових поселень України.

Список використаної літератури

1. Вернадський В. І. Біосфера та ноосфера / В. І. Вернадський. – М.: Айрис-прес, 2004. – 576 с.
2. Мегре В. Анаста. Книга десятая / В. Мегре. – М.–СПб: Диля, 2010. – 288 с.
3. United Nations Environment Programme [сайт]. URL <https://www.unenvironment.org/explore-topics/green-economy>
4. Родова садиба: економіка, технології, комунікації, екологія: [навч. посіб.]. / М. Л. Васильєв, Г. І. Грабар, С. В. Молодецька, М. Ф. Плотнікова. – Житомир: Рута, 2017. – 272 с.
5. Васильєв М. Л. Перспективи розвитку сільських територій та Концепція «Родової садиби»: соціально-екологічний аспект / М. Л. Васильєв, М. Ф. Плотнікова // Вісник ЖНАЕУ. – 2014. – № 2, Т. 4, ч. II. – С. 412–423.
6. Кушнір І.В. Стратегічне планування розвитку АПК / І.В. Кушнір // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – № 3 (35). – С. 135–140.